

Volg de ster

Sterren aan de hemel

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra
Regenboogkerk Hilversum

Schriftlezing Oude Testament: Psalm 8

Tweede Schriftlezing: Galaten 3: 23-4, 7

Schriftlezing Evangelie: Lucas 2: 33-40

Sterrennacht, Vincent van Gogh 1889, Museum of Modern Art New York

Inleiding

In het kader van ons thema voor Advent en Kerst staan we stil onder een sterrenhemel, die klein maakt. Toch heeft God juist die kleine mensen die wij zijn als zijn erfgenamen willen zien. In Jezus Christus wordt een erfenis zichtbaar van vrede, gerechtigheid en liefdevol beheer. Konden we dat eens waarmaken, in deze onrustige tijd.

Prediking

Gemeente van Christus,
verbazing treft de mens die werkelijk omhoog kijkt. Daar wordt je heel klein van, al helemaal wanneer je bedenkt hoe weinig je ziet van de diepte van die ruimte en de diepte van de tijd daarmee verbonden, 13,7 miljard jaar en een nog altijd verder uitdijende omvang van 50 miljard lichtjaren. Met ergens daarin, als het ware verdwaald, een werkelijk minuscule, relatief jonge aarde van 4,57 miljard jaar. En daar zitten wij dan, minder dan speldenknopjes in ruimte en tijd. Als je geluk hebt, 80, 90 levensjaren, zovelen zoveel minder, het is op de eeuwigheid alles, of je nu lang leeft of kort, niet meer dan een ademtocht.

Hoe kan de zanger van Psalm 8 dan zingen van 'een bijna goddelijk mens, gekroond met glans en glorie'? Psalm 8 bezingt de mens als een kroon op Gods scheppingswerk, zoals we dat ook in Genesis 1 aantreffen, eigenlijk een verheerlijking van dat kleine poppetje, alsof er in de wereld geen zonde, hoogmoed en vervreemding van God bestaan. Kennelijk bestaat er, ondanks alles wat er verkeerd gaat, een onvervreemdbare waardering van God uit voor de mens, een opdracht die een belofte is. De zanger verbaast zich daarover:

...wat is [...] de sterveling de sterveling dat u aan hem denkt,
het mensenkind dat u naar hem omziet?¹

Dat liefdevol en met waardering omzien van God naar mensen is ook het grote thema van de geboorte van Jezus Christus. Het wordt herkend, door de herders in het Lucasevangelie, de eenvoudige getrouwen van Israël, door de wijzen uit het Oosten, representanten van de heidenen bij Matteüs. Maar dan ook, wordt het herkend bij Lucas, door mensen in de tempel van Jeruzalem, oude mensen, niet de priesters, niet de levieten. Twee oude mensen staan daar als profetische gestalten: Simeon en Hanna. Simeon spreekt, als hij het kind Jezus ziet, van...

...een licht dat geopenbaard wordt aan de heidenen
en dat tot eer strekt van Israël, uw volk.²

Het is wel in de tempel, maar niet door de priester dat de nabijheid Gods in eerste instantie wordt herkend. Ik denk dat dit veel betekend is.

¹ Psalm 8,5.

² Lucas 2,32.

Het is misschien niet voor niets dat Lucas en deze evangelist alleen, er een verhaal aan toevoegt. Dat is het verhaal van de twaalfjarige Jezus in de tempel. Dan zit de bar mitswa Jezus als zoon der wet, tussen de leraren.

Allen die hem hoorden stonden versteld van zijn inzicht en zijn antwoorden.³

Het is alsof Lucas de tempel nog niet helemaal wil afschrijven. Misschien wordt Jezus nauwelijks herkend door de officiële godsdienst, toch is er een kans op herkenning, want de verbazing is gebleven. Ik denk dat hier het antwoord ligt.

In het evangelie wordt het gave mensbeeld van Psalm 8 vrijmoedig betrokken op het Christuskind.⁴ Dit kind is een bijzondere lofprijzing Gods in de mond gelegd, waarmee God machtige vijanden teniet zal doen.⁵ Jezus zal als mens fier gaan staan in de opdracht die een belofte is van Godswege. Zo is en blijft hij onlosmakelijk verbonden met God terwijl hij leeft en sterft in de wereld. Het geheim van de schepping wordt gedeeld, niet als een historisch feit, maar als een dagelijkse werkelijkheid. Centraal staat een andere levenshouding.

Hetzelfde wordt door de apostel Paulus geïllustreerd in zijn woorden tot leden van de jonge kerk in Galatië. Het gaat over de functie van de wet. Wie het goede doet, louter vanwege de regels van de wet en uit angst veroordeeld te worden, kan niet van harte handelen en leven vanuit geloofsvertrouwen. Maar door Christus mogen mensen zichzelf kinderen van God noemen. Zo verschillend als wij zijn, zijn wij kind aan huis bij de hemelse Vader van Jezus, samen erfgenamen van het Koninkrijk van God.

Maar kunnen wij ons nog verbazen? Kunnen wij ons nog verbazen als kinderen over de sterren aan de hemel? En zijn wij nog in staat die verbazing als verstillig, als inkeer, als bezinning en reflectie te beleven in onze kerk? Ooit waren tempels en kerken, misschien ook wel moskeeën plekken om tot bezinning te komen, onze eigen daden te relativieren, na te denken over het leven en te zoeken naar God. Heel vaak zijn die bedehuizen geworden tot plaatsen waar je heen gaat om te horen wat je toch al wist. Of het zijn actiecentra geworden waar de daden van mensen centraal zijn komen te staan, in plaats van de onderkenning van de kleinheid van mensen die als kinderen durven te zijn, voor het aangezicht van een heilig God en die daar voedsel vinden, spiritueel voedsel, om in balans te blijven.

Vincent van Gogh schilderde in 1889 een denkbeeldige kerk in het nachtelijk landschap van de Provence, Zuid-Frankrijk. Er ligt een stilte over deze wereld. De broze kleinheid van het imaginaire kerkje, door de schilder bedacht, als het ware door mensen gebouwd met de beste bedoelingen, het staat allemaal in scherp contrast tot de overweldigende grootsheid van de majestueuze natuur waardoor het kerkje wordt omringd. Het is alsof dit schilderij wil zeggen: Religie is, afgemeten aan de oneindige diepte van het heelal, maar een pover onbeholpen menselijk pogen. Nergens in Zuid-Frankrijk staat er zo'n kerkje. Het is een fantasie van Van Gogh. De grondvorm van de architectuur is eerder Nederlands dan Frans. Veel hoger dan het torentje van het kerkje reikt een cipres naar de sterren en torent boven het kerkje en het dorpje waar de mensen wonen uit. Als er zich iets uitstrekt naar de hemel is het deze boom. Daarbij vergeleken oogt het kerkje heel bescheiden. Dit is een van de meest fascinerende schilderijen van Vincent van Gogh met een diepe betekenis.⁶

De sterrenhemel zelf, die van Gogh schildert, heeft kenners van zijn werk met een raadsel geconfronteerd. Zijn het elf sterren en de maan?

---

³ Lucas 2,47.

⁴ Vgl. Kraus, H.-J., *Biblischer Kommentar Altes Testament*, XV/1, *Psalmen 1-59*, Neukirchen/Vluyn 1989, 212-213.

⁵ Psalm 8,3.

⁶ Kodera, T., *Vincent van Gogh. Christianity versus Nature*, Amsterdam/Philidelphia 1990, 38-39, 83-89.

Sommigen menen dat er achter de maan zelfs een zon is te zien. Heeft Vincent aan de droom van Jozef de zoon van Jakob gedacht, waarbij zijn broers in de vorm van elf, of misschien twaalf sterren voor hem neerknielen en zelfs zijn vader Jakob en moeder Rachel, in de vorm van de zon en de maan?⁷

Duidelijk is dat Van Gogh opzettelijk geen astronomisch correct beeld van de sterrenhemel in Zuid-Frankrijk heeft willen geven. Het is een vertolking van de religieuze zoektocht van een schilder die het in de kerk niet kon vinden, maar die de natuur is gaan lezen als een openbaringsbron. Zelf schreef Vincent dat zijn Sterrennacht niet moest worden begrepen als een terugkeer naar het romantische of naar christelijk religieuze opvattingen.⁸

In het schilderij Sterrennacht bevindt de samenleving van de mensen zich in de wereld rondom het kleine kerkje, maar vooral onder een onmetelijke sterrenhemel. Zo wordt het onbeholpen pogen van de mensen krachtig gerelativeerd door de natuurlijke schoonheid van de hemellichamen. Eerder schreef Vincent: 'Als alles doodstil is [...], wordt de stem van God onder de sterren gehoord.'⁹ Van Gogh zocht God in de latere fase van zijn leven niet in het bovennatuurlijke, maar juist in de natuur. In de kerkelijke vormen was hij vastgelopen. Die hoorden bij zijn strenge vader en het instituut waarvan hij afscheid had genomen. Vincent had een groot hart, maar tijdens zijn werk als hulpprediker onder de Belgische mijnwerkers bleek hij als predikant ongeschikt. Dat wil niet zeggen dat hij afscheid nam van Jezus. Hij nam geen afscheid van het Godsgeheim. Het was juist zijn diepgevoelde verbondenheid met Jezus die de schilder zo in de kerk deed teleurstellen. Als een majesteit met grote betekenis, staat op veel van de late schilderijen van Van Gogh de zon, boven een indrukwekkend landschap.

De evangelist Johannes heeft geen kerstverhaal. Maar hij spreekt over Christus als hij schrijft: 'In het Woord was leven en het leven was het licht voor de mensen.'¹⁰ In Gods licht staat de mens op een voetstuk. Er is aan die ereplaats voor de mens in de schepping, zoals beschreven in Psalm 8, van Godswege een hoge opdracht verbonden.

U hebt hem [de mens] toevertrouwd het werk van uw handen
en alles aan zijn voeten gelegd.¹¹

Die ereplaats schept verplichtingen, juist in deze tijd van klimaatproblemen en migratiestromen. Dat kan zwaar voelen voor kleine mensen, maar het zijn ook eigentijdse uitdagingen om spiritualiteit en daden op integere wijze te verbinden. Wat wij nodig hebben is een tweede naïviteit. Te worden als de kinderen betekent niet dat wij zelf letterlijk weer kind worden en in die zin machteloos zouden zijn. Wij beseffen de complexiteit van het leven op aarde net zo goed als de onmetelijkheid van het heelal. Maar wij kunnen wel degelijk daden stellen van betekenis. De grenzeloosheid van ruimte en tijd gaat ons begrip volstrekt te boven. Tegelijk kunnen we zelfbewust gaan staan in de volle betekenis van de psalm. Christus nodigt ons in zijn geboorteverhaal daartoe uit. Wij kunnen opnieuw geboren worden, niet eens, maar telkens weer als een stap in bewustwording wanneer er weer een nieuwe uitdaging komt op onze weg.¹² Wij kunnen worden als kinderen, uit wier mond de God van hemel en aarde zich sterkte schept.¹³
Amen.

⁷ Genesis 37,9. Er is ook gedacht aan Openbaring 12,1. Maar het lijkt onwaarschijnlijk dat Van Gogh hiermee bezig was.

⁸ Kodera, *Vincent van Gogh*, 85.

⁹ Kodera, *Vincent van Gogh*, 87.

¹⁰ Johannes 1,4.

¹¹ Psalm 8,7.

¹² Vgl. Johannes 3, 3-7.

¹³ Marcus 10,15.

Uitzending en zegen

Het jaar loopt ten einde. Er zal weer veel worden teruggekeken. De één doet dat misschien met plezier, de ander met verdriet. Vooruit kijken doet de één vol vertrouwen, de ander aarzelend of misschien wel met angst om wat gaat komen. Laten we niet vergeten ook omhoog te kijken naar de sterren. Zij relativeren onze successen net zo goed als ons falen en onze angsten. Te midden van die betrekkelijkheid is er een tijdloos Godsgeheim dat zich niet in tijd of ruimte laat binden. Zelfs de godsdienst krijgt het niet klein. Deze God zal zich door zoekers blijven laten vinden, ook in 2020, ook door u en mij.

De genade van onze Heer Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de Heilige Geest,
met jullie allen.